

NR 4 1996

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE

HALLAND

OCH

BLEKINGE

Ale

Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening och
Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö
Professor Erik Cinthio, Lund
Arkivarie Bengt Danielson, Lund
Högskolelektor Gert Jeppsson, Lund, redaktör
Docent Sten Skansjö, Lund
Landsarkivarie Anna Christina Ulfspärre, Lund

Innehåll

	Sid.
Per Karsten & Bo Knarrström: Norra Skåne – ett tidigmesolitiskt centrum	1
Berta Stjernquist: Järnåldersgravar på Simris Nr 10, Simris socken	11
Kajsa Bjurklint: Med noggrannhet och omsorg. Svante Thulins schablonmålningar i Lunds domkyrka 1880–1958	17

Norra Skåne – ett tidigmesolitiskt centrum?

Av Per Karsten & Bo Knarrström

Riksanantikvarieämbetet, UV Syd, Lund

Bakgrund och undersökningsområde

Om man vill erhålla en bild av stenåldern i ett mindre utforskat område är fältrekognoscering av uppodlade marker den vedertagna metoden. Slagen flinta noteras eller samlas in och kan förutom en datering även ge en bild av bosättningens utbredning. Arbetsmetoden har dock utvecklats i fullåkersbygder och öppna jordbrukslandskap, en metod som passar dåligt i norra Skåne. Fornlämningsbilden präglas här av ovan mark synliga fornlämningar, ofta från yngre förhistoriska perioder. Odlingsrösen, gravrösen och andra synliga fornlämningar dominerar totalt, medan boplatzfynd från äldre perioder är sällsynta eller saknas. Detta senare förhållande är inte ägnat att förvåna då landskapet kännetecknas av kuperad skogsmark och snårig betesmark, vilket innebär starkt begränsade möjligheter till okulär besiktning. Stenåldersinventering måste därför förläggas till områden där eventuella fynd finns exponerade, dvs. till de få uppodlade åkerytor som finns och framför allt till strandzoner invid sjöar och vattendrag.

Det dominerande skogslandskapet i norra Skåne, i kombination med ett speciellt lågt exploateringstryck, har medfört att kunskapen om den äldre stenålderns bosättningsmönster är liten. En annan viktig orsak är att detta område rönt litet intresse från forskarvärlden, kanske på grund av naturgeografin och avståndet till de akademiska lärosätena. Ett belysande undantag som visar regionens stora forskningspotential är undersökningarna av senpaleolitiska lämningar vid Finjasjön genomförda av Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet.¹ Resultaten av

dess utgrävningar, i kombination med amatörarkeologers inventeringsinsatser, förändrar radikalt den tidigare bilden av norra Skåne som ett förhistoriskt randområde.²

År 1993 påbörjades de arkeologiska undersökningarna i samband med den 6,5 mil långa ombyggnaden av väg E4 i norra Skåne och södra Småland.³ Vägkorridoren passerar genom flera naturgeografiskt skiftande miljöer: från ett uppodlat slättlandskap i söder till kraftigt kuperad skogsterräng i nordöst. Stenåldersmaterialet i området kännetecknas framför allt av enstaka neolitiska lösfynd. Ser vi till undersökningsområdet i stort minskar frekvensen av de neolitiska fynden ju längre norrut man kommer och antar karaktären av slumpvisa upptäckter. Detta gäller även de neolitiska bosättningsspår som undersökts inom E4-projektet.⁴ Bortsett från boplatser i Rönneås dalgång är inget säkert äldre stenålders-

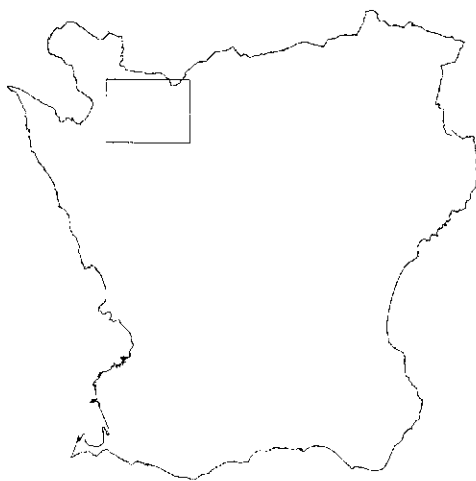

Fig. 1. Skåne med undersökningsområdet markerat.

material känt. Vid den reviderade fornminnesinventeringen 1995 upptäcktes ett tiotal lokaler med måttliga mängder slagen flinta invid Västersjöns och Rössjöns stränder. Flintmaterialet har ej daterats.⁵

Inom ramen för E4-projektet genomfördes därför riktade inventeringar i syfte att identifiera lämningar från äldre stenålder i anslutning till vägprojektet.⁶ Detta innebar en förutsättningslös granskning av olika naturmiljöer som kan ha varit attraktiva under denna period.

De tre naturzonerna

Det aktuella undersökningsområdet, ca 260 kvkm stort (fig. 1), kan grovt indelas i tre miljözoner: Pinnåns dalgång i söder, skogs- och mossmarkerna i mellersta delen samt insjöarna i norr.

Pinnån (fig. 2, område A–D) genomkorsar ett landskap kännetecknat av omfattande isälvsavlagringar som på båda sidor avgränsas av markerade, sandiga blockrika moränhöjder och urberg i dagen. Dalgången består geologiskt av omfattande svämsediment och fluvialt deponerad finmo och lera. Den flacka sänkan är ställvis ganska bred, upp till 1 km, vilket möjliggjort kraftig meandring och utbildandet av idag torrlagda korvsjöar. Pinnåns närmiljö består idag av bebyggelse, betesmark och framför allt av snårig skogsmark.

I Pinnåns nedre lopp, mellan Östra Ljungby och sammanflödet med Rönne å, ändras de geologiska förhållandena på ett mycket påtagligt sätt. Ytjordarterna domineras här av glacial finlera och mäktiga sand- och grusförekomster. Detta område karakteriseras av rika odlings- och betesmarker. Tunneldalen nordväst om Östra Ljungby bör ha fungerat som en naturligt utbildad infallsport för tidiga expansioner in i det annars svårforcerade landskapet.

Mellan Pinnåns dalgång i sydost och Västersjön och Rössjön i norr, består landskapet

av topografiskt kraftigt varierande terräng med inslag av moränåsar, småtjärnar och mossar (fig. 2, område E–H). Marken är i huvudsak skogbevuxen och de få öppna partierna, i anslutning till friliggande gårdar, utgörs främst av betes- och ängsmark. Landskapets geologi domineras av olika typer av moränjordar och isälvsavlagringar i kombination med moss- och kärrmark. Denna övergripande geologiska profil kan följas från Hallandsåsens sydsluttningar i norr, till Bäljane å i söder, mellan Klippan och Perstorp.

I direkt anslutning till Hallandsåsens södra sluttning ligger de två större insjöarna Västersjön och Rössjön (fig. 2). Ett större våtmarks- och mossområde i söder förbinder området med bl a Pinnåns dalgång. Miljön kring de storleksmässigt jämförbara sjöarna präglas av tät blandad löv- och barrskog. Den upp till 27 meter djupa Rössjön omgärdas av isälvsgrus, medan den betydligt grundare Västersjöns omedelbara omgivningar karakteriseras av mindre blockrik, sandig moig morän.

Resultat

Sammanlagt påträffade vi under en veckas inventering trettioen fyndförande platser. De svårinventerade områdena i Pinnåns dalgång samt skogs- och mossmarkerna gav endast en handfull fynd (fig. 2, platserna 17–19, 21), medan utfallet av två dagars strandzonsbesiktning kring Västersjön och Rössjön blev stort (fig. 2, platserna 1–16, 20, 22–31). Tidsbristen medförde att ingen heltäckande inventering av sjösystemen kunde utföras, varför insatserna koncentrerades till in- och utloppen, utskjutande uddar och grunda vikar.

Ett första intryck av våra egna riktade inventeringsinsatser är att de enskilda fyndlokalerna i området generellt sett ger ett ringa fyndmaterial i jämförelse med de flintrika stenåldersboplatserna i södra Skåne. Detta förhållande kräver en större tids- och arbetsinsats än vad som är möjligt inom ramen för

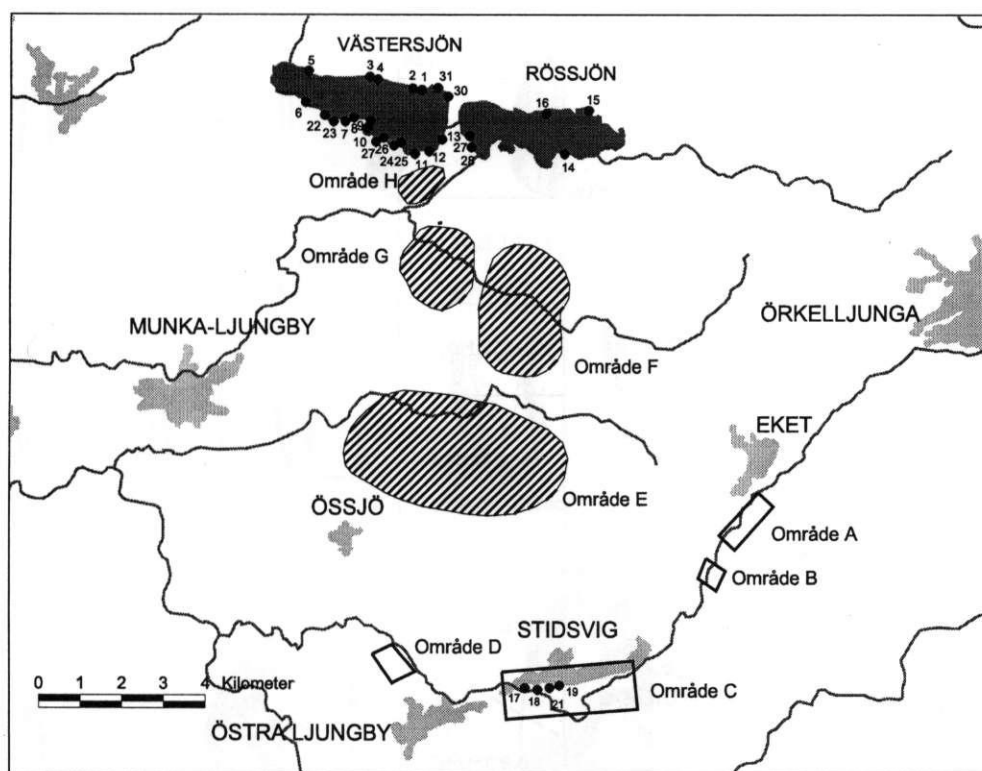

Fig. 2. Undersökningsområdet med de i texten omnämnda miljözonerna och fyndplatserna.

den ordinarie fornminnesinventeringen. Tidspressen på Riksantikvarieämbetets fornminnesinventerare medger endast extensiva besiktningar och kan också leda till individuella prioriteringar av en fornlämningskategori på bekostnad av en annan.⁷ Faktorer som påverkar besiktningsmöjligheterna och därmed också inventeringsresultaten är bland annat den skiftande strandgeologin. Stränderna utgörs omväxlande av klappersten, sand eller dyiga vassbälten. Dessutom spelar väderleken en stor roll. Lugna dagar utan nederbörd är nästan en förutsättning för att kunna upptäcka små brunpatinerade flintor bland växtresterna i vattenbrynet. En hög vattennivå eller ett istäcke omöjliggör naturligtvis en rikad inventering, varför tidpunkten på året också har stor betydelse. Omfattningen av

eventuella vattennivåregleringar i sjöarna är i skrivande stund okänd, men fyndens betydande kronologiska spännvidd (se nedan) gör det ej sannolikt med några större genomgripande nivåförändringar under stenåldern, ett fenomen som annars är känt från flera sydskånska insjöar.⁸

På stränderna och i vattnet nedanför de eroderade strandhaken registrerades material från tjugosju fyndplatser, av vilka åtta via ledartefakter direkt kan dateras till Maglemosekultur (fig. 2, platserna 1, 2, 7, 9, 11, 22, 23, 25). En mindre del av de övriga platserna innehöll även blandade material från Maglemose-, Kongemose- och Erteböllekultur samt från Neolitikum (fig. 3). Fynden består av pilspetsar, kärnor, knivar, yxor, mikrospån, sticklar etc., sammanlagt ca 4 kg. Ur ett forsk-

ÅR FÖRE NU	KLIMATZON	VEGETATION	KULTURGRUPPER
5000	ATLANTISK	ÅDELLÖVSKOG	NEOLITIKUM
6000			ERTEBØLLE
7000			KONGEMOSE
8000	BOREAL	BJÖRK FALL	MAGLEMOSE
9000			
10000	PREBOREAL	GRÄS- TUNDRA	AHRENSBURG
11000	YNGRE DRYAS		BROMME
12000	ALLERØD		
		BUSK- TUNDRA	

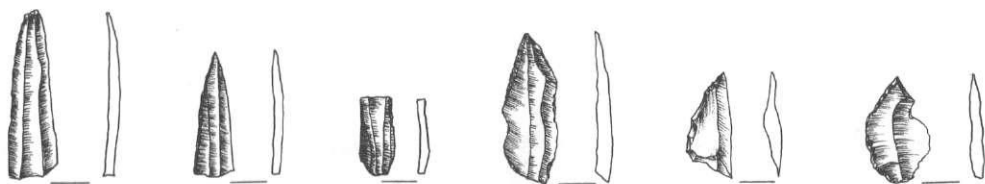
Fig. 3. Tidstavla.

ningsperspektiv är dock upptäckten av renodlade Maglemoseplatser med ett varierat fyndmaterial av speciellt intresse. Därför kommer den fortsatta diskussionen att ta sin utgångspunkt just i fynden från Maglemosekulturen.

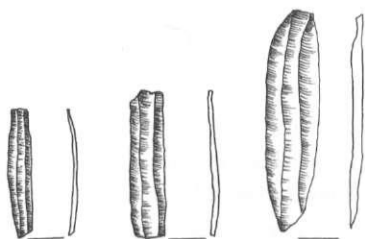
Bland annat påträffades s.k. Vigmikroliter och lancettmikroliter av Klosterlund- och Mulleruptyp tillsammans med smäckt utförda spån och mikrosn. Dessa föremål kan dateras till den äldre delen av Maglemosekultur.⁹ En liten skivvxa i kärnteknik, kantsticklar, knivar och koniska kärnor ansluter väl till den tidigmesolitiska dateringen (fig. 4).¹⁰

Materialsammansättningen varierar från plats till plats och representerar både regelrätta bosättningar och specialiserade satellit-

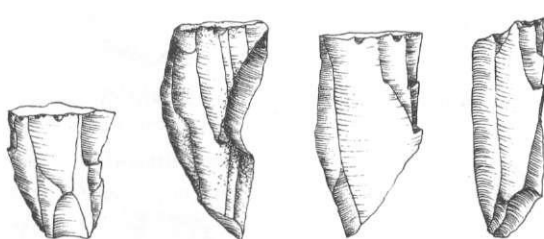
lokaler. Boplatslämningarna innehåller flera komponenter där exempelvis rester av spånframställning förekommer tillsammans med pilspetsar, sticklar, yxor, kärnor, skrapor, bränd flinta och skärersten (fig. 4). Dessa platser är inte bara fyndrikare utan omfattar också större ytor än satellitlokalerna. Exempelvis hittades en trolig slaktplats vid den sydvästra delen av Västersjön, strax nedanför en markant moränås. Ett antal skärverktyg påträffades här inom en mycket begränsad yta (fig. 2, plats 22). Föremålen utgörs av en segmentkniv, en skivkniv och två avslag med kraftig bruksretusch (fig. 5). Till dessa lokaler kan även föras flera odaterade fyndplatser för enstaka flintföremål som spån och avslag med bruksretusch (fig. 2, platserna 3, 6, 12 och 16).

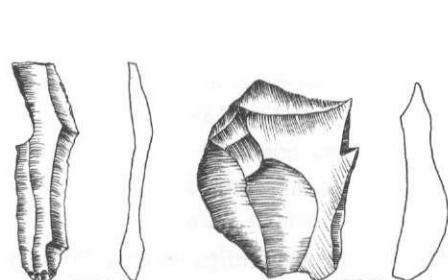
1-6. Mikroliter.

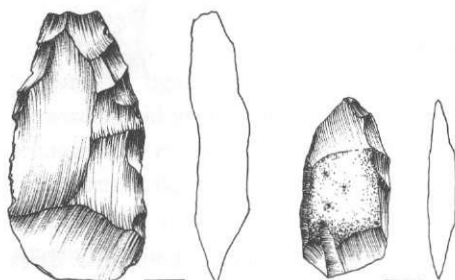
7-9. Mikrospån och spån.

10-13. Kärnor.

14-15. Sticklar.

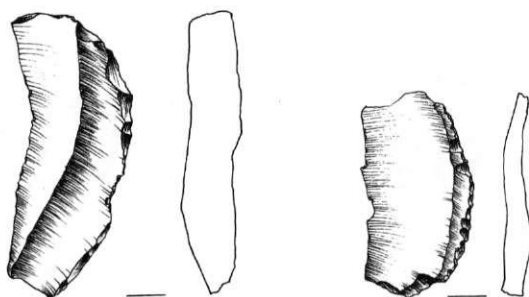
16-17. Yxor.

Fig. 4. Boplatmaterial från Västersjön. Skala 1:2. Teckningar Bo Knarrström.

Utgångsmaterialet för verktyg och vapen utgörs på samtliga platser av högkvalitativa senon- och daniensflintor, oftast utan krusta, en förutsättning för periodens mikrolitiska flinthantverk. Människorna i området förefaller ej ha utnyttjat alternativa material som t.ex. kvarts och olika bergarter. Flintteknologin har varit hushållande men inte på något sätt snål. Detta märks inte minst genom avsaknaden av bipolära reduktionsmetoder, något som annars brukar förknippas med stenåldersbosättningar i råmaterialfattiga regioner som exempelvis gränzonen mellan Skåne och Småland.¹¹ Bipolär teknik är en resurs-snål metod att maximera utkomsten av ett ex-

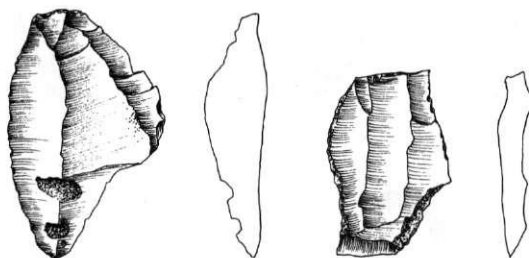
tremt litet flintstycke. Vid bearbetningen vilar flintkärnan mot en städsten och bearbetas med knacksten och slås från båda håll. Både avslag och kärnor från denna typ av tillverkning kan lätt identifieras.

Andelen redskap i det undersökta området är mycket hög, sett i förhållande till den totala mängden flinta. I Sydskandinaviska områden med rik tillgång på flinta brukar andelen redskap från Maglemosekultur sällan överstiga 10% av den totala mängden flinta.¹² På de samtida boplatssyftorna och satellitlokalerna kring Västersjön och Rössjön utgör redskapsandelen i genomsnitt 33%. Vad beror denna uppenbara skillnad på?

1. Segmentkniv.

2. Skivkniv.

3-4. Avslag med retusch.

Fig. 5. Slaktverktyg från plats 22, Västersjön.
Skala 1: 2. Teckningar Bo Knarrström.

De arkeologiska undersökningarna längs E4:an har visat att naturligt förekommande flinta nästan helt saknas i regionen. Endast ett fåtal små flintnoder av mycket dålig kvalitet har iakttagits i moränen, vilket inneburit en specifik råmaterialsituation för den mesolitiska befolkningen runt sjösystemen. Det grundläggande vid all redskapstillverkning är anskaffning av råmaterial, och vid den primära bearbetningen görs flera bedömningar av ämnens lämplighet. Förarbeten huggs rena från krusta och orenheter för att sedan transporteras vidare. Arbetsgången synliggörs i Maglemosematerialet från Västersjön genom kombinationen av en hög redskapsandel, frånvaron av resurssnål flintteknik och endast få avslag med krusta. Redskap och förarbeten måste därför ha färdigställts på platser längre söderut eller vid kusten där tillgången på flinta var god. Detta bör vara anledningen till att så få avslag hittas i förhål-

lande till mängden färdiga verktyg. Förutom denna inblick i tidens flintteknologi ger således materialet även värdefulla bidrag till tolkningen av människornas mobila levnads-mönster.

Näringsstrategi och miljöresurser

En fråga som naturligtvis inställer sig är varför norra Skåne över huvud taget koloniserades under tidigmesolitikum. Terrängen är svårforcerad, det fanns inga råmaterialförekomster och avståndet är stort till kulturgruppens kända kärnområden. Trots detta har området uppenbarligen erbjudit oemotståndliga resurser för tidigmesolitiska jägar-samlargrupper. Denna inflyttning infaller under den preboreala tiden, det vill säga för mellan 9000 och 10 000 år sedan (fig. 3). Den tidigare kronozonen under yngre Dryas med ett extremt kyligt klimat hade tvingat bort den etablerade faunan där exempelvis ren och älg ingick.¹³

Med vikande naturresurser försvann sannolikt också de sista senpaleolitiska jägargrupperna från Skåne. Den efterföljande preboreala tiden karaktäriserades emellertid av snabba miljöförändringar och en nyetablering av flora och fauna.¹⁴ Därmed fanns också förutsättningar för en rekolonisation av den skandinaviska halvön.

Bosättningsmönstret i Skåne under den tidigpostglaciala perioden påminner starkt om förhållandena under senpaleolitikum där boplatser och enstaka fynd centreras kring de större insjöarna.¹⁵ På de få Brommeboplatser där bevarat organiskt material förekommer dominerar ben från älg. Renen ingår förvisso som jaktbyte, men detta bör ses mot bakgrund av att man även jagat bäver, järv, mindre hjortdjur, fisk och fågel.¹⁶ Jämför man näringsstrategierna mellan Bromme/Ahrensburg och Maglemosekulturen finns således stora överensstämmelser i det breda utnyttjandet av olika naturzoner. Därmed kan man också förvänta sig en likartad samhällsorganisation, där en flexibel social struktur och stor rörlighet varit avgörande. Jaktens betydelse i förhållande till fiske och insamling är under ständig debatt, men en unilinjär utveckling inom Maglemosekulturen är knappast trovärdig med tanke på de varierande naturgeografiska miljöer som utnyttjats.

Det postglaciala landskapet förändrades från mer eller mindre öppen mark till ett allt mer slutet skogslandskap dominerat av björk och tall med hassel som ett senare inslag.¹⁷ Denna gynnsamma klimatutveckling avbröts av en torrperiod under den sista delen av preboreal tid, vilken medförde grundvattensänkning och uttorkning av många insjöar. Livsbetingelserna för det jaktbara viltet har givetvis påverkats negativt av dessa fluktuationer.¹⁸

Miljöförändringarna kan också ha bidragit till att Maglemosebosättningarna i södra och centrala Skåne centrerades till de fåtaliga,

ännu existerande öppna vattenspeglarna, men förändringarna slog naturligtvis olika hårt beroende på landskapets grundförutsättningar. Uroxen, visenten och älgen kräver tillgång till rikt bete invid större sjöar och vattendrag, och torkan kan därför ha lett till en koncentration av megafaunan till norra Skånes extremt rika våtmarker – en miljö utmejslad ur landskapets mosaik av både naturliga vattenytor och bäverdammar med sällsynt goda förutsättningar för storviltsjakt.¹⁹

Bosättningen är tydligt koncentrerad till Västersjön, medan Rössjöns stenålderslokaler verkar vara av mer tillfällig eller specialiserad karaktär. Rössjöns större djup och ofta besvärliga topografi med blockrika klapperstensstränder kan ha gjort sjön mindre attraktiv för mer permanent bosättning. Västersjöboplatserna ligger företrädesvis på sandiga terrasser invid grunda vikar, medan satellitlokalerna har en mer slumpmässig spridning. Boplatsernas läge, ofta på betydande avstånd från sjöarnas in- och utlopp, indikerar att säsongbundet fiske – exempelvis på vandrande lax – inte varit av primär betydelse. I stället visar sammansättningen av boplatsmaterialet en tydlig fokusering på jakt (fig. 6). Pilspet-sar, knivar, spån och sticklar utgör tillsammans med mikrospån ett dominerande inslag i den materiella kulturen. Funktionsbestämning av enstaka fyndlokaler indikerar även förekomsten av slaktplatser runt sjöarna.

Alla de här ovan nämnda faktorerna – paleomiljön, redskapssammansättningen, råmaterialsituationen, boplatslägena och fyndlokalernas karaktär – ger en entydig bild av ett välorganiserat jägarsamhälle, där Västersjön utgjort ett centralområde.

Man kan föreställa sig den stora basboplatsten vid sjön en tidig morgon för mer än 9000 år sedan; de första slingorna av rök stiger upp från hyddornas eldstäder; vid sjökanten ligger kanoter och nyss uppdragna flätade mjärdar. Tystnaden är påtaglig, men i fjärran

hörs hundskall. Ett par kilometer längre västerut närmar sig slutet på en flera dagar lång jakt. Hundarna har på nytt ställt den illa sargade uroxetjuren på toppen av en moränås, strax ovanför sjön. Knäckta pilskäft sticker ut

ur blödande sår och tjuren omringas av tillskyndande jägare. Surrande viner ytterligare ett dussin pilar mot djurkroppen, och huvudet med de enorma hornen börjar långsamt sjunka mot marken. Jägaren, som upptäckte bytet och

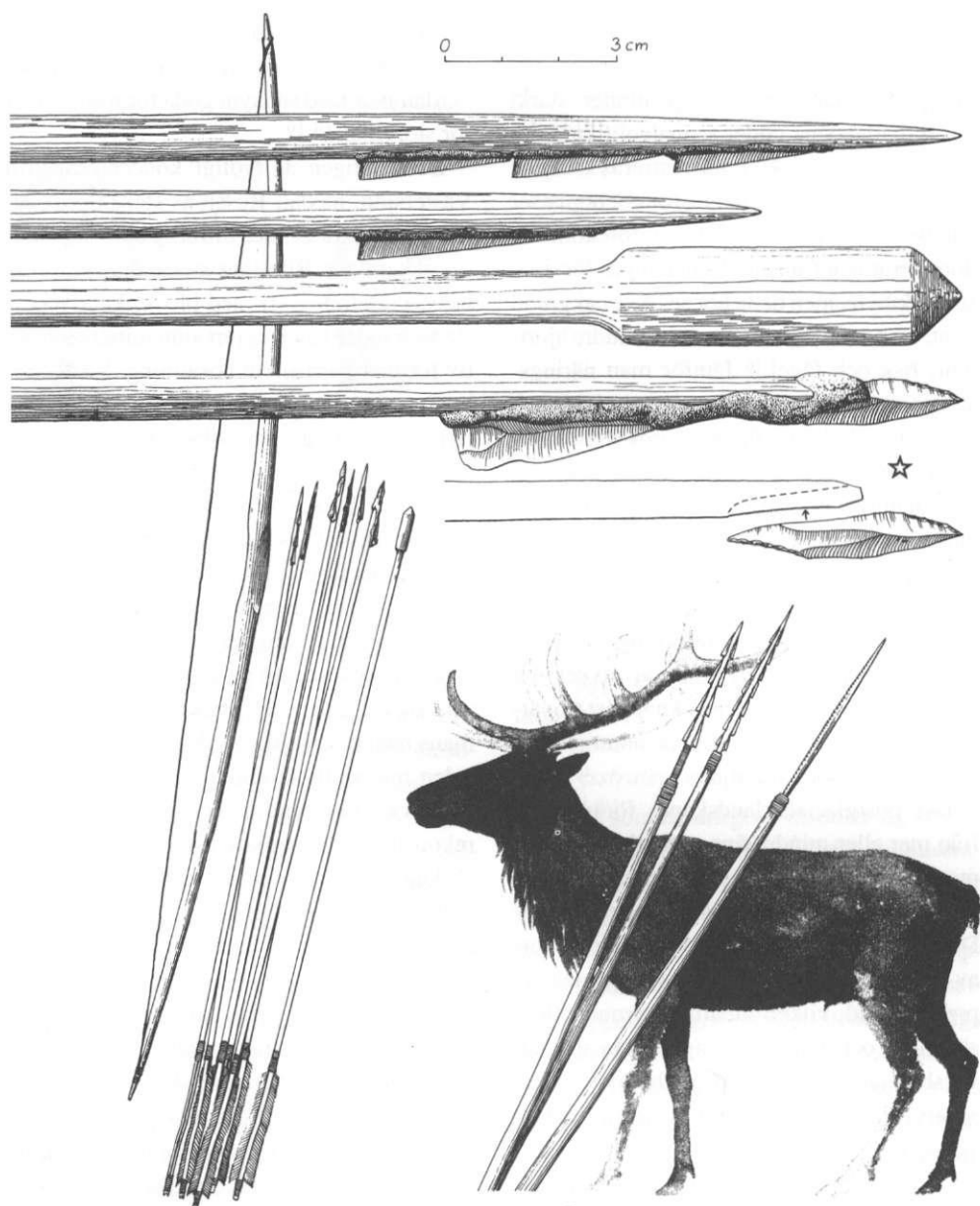

Fig. 6. Maglemosejägarnas vapen. Illustration av Flemming Bau.²¹ Stjärnan markerar den s.k. Loshultspilen från norra Skåne. Flintspetsar av motsvarande typ påträffades vid Västersjön.

avlossade första pilen, ger med våldsam kraft tjuren nådstöten med jaktspjutet. Med gemensamma krafter baxas och rullas den tunga kroppen mödosamt nedför den korta slänten till stranden. Jägarna tvättar av sig flera dagars svett och smuts innan slakten vidtar. Under styckningen tänds en eld som signalerar att jakten lyckats, och boplatens kvarvarande invånare sätter kanoterna i sjön. När hundarna fått sin beskärda del, packas de stora köttstyckena i kanoterna för hemtransport. Efter några timmar är det bara den bloddränkta sanden och några utslitna flintknivar som minner om dramatiken.

Slutord

De omfattande mossmarker som präglar landskapet i norra Skåne och södra Småland representerar igenväxta vattensystem, som påminner om paleomiljön kring Västersjön. Det bör finnas tusentals lämpliga jakt- och boplatslägen intill förhistoriska sjöar som idag täcks av mossa och torv. Identifieringen av överlagrade tidigmesolitiska lokaler förutsätter först och främst kunskap om mossarnas bildningshistoria, den underliggande topografin och inte minst riktade grävningsinsatser. Mossarnas extremt goda bevaringsförhållanden för organiskt material ger sådana lokaler ett mycket högt forskningsvärde. Möjligheterna belyses genom tidigare fynd som exempelvis Loshultspilen (fig. 6) och flera mossfynd av urox och visent.²⁰ Detta visar att vi bara har gläntat på dörren till ett förhistoriskt landskap som kommer att få mycket stor betydelse för förståelsen av Maglemosekulturens nordliga utbredning.

Noter

¹ Götz, A. & Carlie, L. 1983. Ett senpaleolitiskt fynd från norra Skåne. *Ale* 1983: 2.

Sjöström, A. & Pihl, H. 1994. *Arkeologisk undersökning av stenåldersboplatser på Mölleröd 1: 65 och Finja 3: 36, Finja socken, Skåne*. Stencil. Arkeologiska Institutionen, Lunds Universitet.

Larsson, L. 1996. The Colonization of South Sweden during the Deglaciation. I Larsson, L. (ed). *The Earliest Settlement of Scandinavia and its relationship with neighbouring areas*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° No 24. Lund.

² Larsson, L. 1994. De äldsta boplatslämningarna i Sydsvrige. Fynd och boplatser kring Finjasjön, norra Skåne. *Ale* 1994: 1.

Carlie, L. 1992. Stenåldersboplatser utmed ett nord-skånskt åsystem. *Västra Göinge Hembygdsförenings Skriftserie*, XL.

³ Wallin, L. 1995. Arkeologisk utredning 2A. Småland, Väg E4, delen förbi Markaryd. Väg 117, delen Åmot – Fjärholma, Markaryds socken, Markaryds kommun. *UV Syd Rapport* 1996: 1. Lund.

⁴ Olsson, M. 1997. Manus i preparation. *UV Syd Rapport* 1997.

⁵ Tässjö socken, RAÄ fornminnesregister

⁶ Författarna tackar Lasse Wallin och Margareta Olsson, RAÄ UV Syd, som ställt medel till förfogande för detta arbete.

⁷ Karsten, P. 1990. Aspects of the Survey of Ancient Monuments in the County of Malmöhus. *MLUHM* 1989–1990.

⁸ Karsten, P. & Regnell, M. 1995. Bökeberg III – intryck och avtryck från en senmesolitisk inlandsboplat. *Limhamniana* 1995.

⁹ Andersen, K., Jørgensen, S. & Richter, J. 1982. *Maglemose hytterne ved Ulkestrup Lyng*. Nordiske Fortidsminder, Bind 7.

Vang Petersen, P. 1993. *Flint fra Danmarks Oldtid*, fig. 89–93.

Fischer, A. 1978. På sporet af overgangen mellem palæolitikum og mesolitikum i Sydskandinavien. *Hikuin* 4.

Degn Johansen, A. 1990. *Barmosegruppen. Præboreal bopladsfund i Sydsjælland*, fig. 20–21.

¹⁰ jfr Althin, C.A. 1954. *The Chronology of the Stone Age Settlement of Scania, Sweden. I. The Mesolithic Settlement*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°. No 1. Lund, pl. 15–18.

Andersen et al 1982: fig. 53 och 54.

Fischer, A. 1996. At the Border of Human Habitat. The Late Palæolithic and Early Mesolithic in Scandinavia. I Larsson, L. (ed). *The Earliest Settlement of Scandinavia and its relationship with neighbouring areas*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. No 24. Lund, s. 161, fig 2.

Welinder, S. 1971. *Tidigpostglacialt mesolitikum i Skåne*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° No 1, fig. 21.

¹¹ Callahan, E. 1987. An Evaluation of the lithic Technology in middle Sweden during the Mesolithic and Neolithic. *Aun* 8.

Knarrström, B. 1997 a. *Neolitisk flintteknologi i ett*

skånskt randområde. I tryck. 1997 b. Väg 21, förbifart Hässleholm i Finja socken. Manus i preparation. UV Syd Rapport 1997.

Karsten, P. & Knarrström, B. 1995. Arkeologisk utredning 2A. Småland, Väg E4, delen förbi Markaryd. Väg 117, delen Åmot - Fjärholma, Markaryds socken. Markaryds kommun. Internrapport UV Syd.

¹² jfr Larsson, L. 1978. *Ageröd I:B - Ageröd I:D. A Study of Early Atlantic Settlement in Scania*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4° N° 12, tabell LV.

Andersen et al 1982, tabell A.

¹³ Liljegren, R. & Ekström, J. 1996. The Terrestrial Late Glacial Fauna in South Sweden. I Larsson, L. (ed). *The Earliest Settlement of Scandinavia and its relationship with neighbouring areas*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° N° 24. Lund, s. 138.

¹⁴ Björk, S. 1996. Late Weichselian/early Preboreal Development of the Öresund Strait: a Key Area for Northerly Mammal Immigration. I Larsson, L. (ed). *The*

Earliest Settlement of Scandinavia and its relationship with neighbouring areas. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° N° 24. Lund, s. 123.

¹⁵ jfr Larsson 1996.

¹⁶ Fischer, A. 1993. Senpaläolitikum. I Hvass, S. & Storgaard, B. (red). *Da Klinger i muld ... 25 års arkæologi i Danmark*.

¹⁷ Welinder 1971.

¹⁸ Liljegren, R. & Lagerås, P. 1993. *Från mammutstjäpp till kohage. Djurens historia i Sverige*.

¹⁹ jfr Lepiksaar, J. 1983. Zoologisk undersökning. I Wigforss, J., Lepiksaar, J., Olsson, I.U. & Pässe, T. (Red.) *Bua Västergård - en 8000 år gammal kustboplats*. Arkeologi i Västsverige 1.

²⁰ Andersen, S.H. 1981. Stenaldern 1. *Sesam Danmarkshistorien*.

²¹ Pettersson, M. 1951. Mikrolithen als Pfeilspitzen. *MLUHM 1951*.

Liljegren & Lagerås 1993.

Järnåldersgravar på Simris Nr 10, Simris socken

Av Berta Stjernquist

Arkeologiska institutionen, Lunds Universitet

År 1962 undersöktes på Simris nr 10 en enkel skelettgrav från romersk järnålder. På samma fyndplats har tidigare ett svärd med silverknopp tillvaratagits. Fynden är av intresse som belägg för att det funnits ett gravfält med en vapengrav av samma klass som anläggningar på det rika gravfältet på Simris nr 2. Dessa och andra rika gravar vid Tommarpsåns nedre lopp visar att det där funnits en vapenbärande överklass som kanske bevakat den viktiga kommunikationsleden.

I november 1961 planerades för grustäkt i Simris socken både på Allmänningen, den s.k. Bys backe, och på kringliggande ägor. Vid avbaningen skadades på nr 10 en skelettgrav från järnåldern. Det har sannolikt funnits flera gravar. Enligt uppgift hade nämligen vid avbaningen såväl »stenbunkar» som skelett kommit fram i området. Upptäckten av dessa gravar är av särskilt intresse på grund av deras läge söder om Tommarpsån inte långt från platsen för det stora gravfält som under

åren 1949–1951 undersöktes på Simris nr 2 (Fig. 1).¹

På nr 10 fanns enligt Egil Lönnbergs inventering från 1928 rester av två gravhögar med läge ca 700 m öster om Simris kyrka. Den ena kallades St Olofs hög och den andra Thorreshög eller Brydestubacken. Båda fanns kvar 1961 men var starkt skadade av odling och av inbyggda källare. Enligt uppgift hade man vid grävning i högarna hittat både »urnor och ben». Vad som återstod av dem visade att de

Fig. 1. Tommarpsån vid gravfältet på Simris nr 2. Gravfältet till höger på bilden.

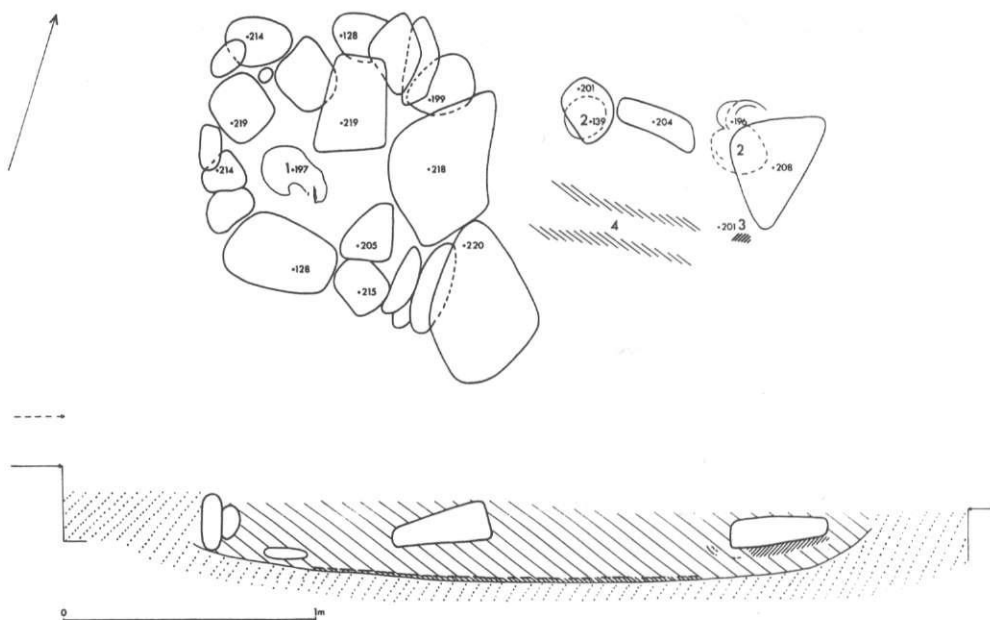

Fig. 2. Grav under utgrävning på Simris nr 10. – 1. Skalle; 2. lerkärl; 3. hartstättning; 4. skelettfärgning. Teckning av författaren.

Fig. 3. Lerkärl från graven fig. 2. Höjd 11,5 cm. Foto Bertil Centervall.

Fig. 4. Lerkärl från graven fig 2. Höjd ca 19 cm. Foto Bertil Centervall.

från början varit imponerande. Av St Olofs hög, som låg på gränsen till nr 9, fanns bara en rest kvar. I profilen kunde man se några stenar samt en krukskärra av bronsålderstyp.

Undersökningen av den skadade skelettgraven skedde under maj månad 1962. Då överlämnades också ett skelett som påträffats vid grustakten på Allmänningen.

På nr 10 hade ca 20 cm mylla schaktats bort. Graven låg strax under denna nivå. Den var täckt av ett par stenhällar och hade som avgränsning en endast delvis bevarad stenram. Nedgrävningen var ca 2,7 m lång. Rösets bredd var något över 1 m (Fig. 2). Djupet från den avbanade ytan var ca 30 cm. I bottennivån fanns färgningar efter en träkista och efter skelettets nedre extremiteter. Av skelettet var även skallen bevarad. Gravens orientering var med någon avvikelse väst-östlig med huvudet i väster. Gravgåvorna var två lerkärl, en skål och en kanna, samt en hartstätning som kan ha hört till ett träkärl. Kannan och hartstätningen påträffades i den östra delen av graven medan skålen stod närmare mittpartiet och norr om skelettfärgningen.

Det ena lerkärllet är en välbevarad skål av dubbelkonisk form och med utsvängd mynningsrand, kort hals, kraftigt bukparti och med bandformat öra från mynningen till bukkanten (Fig. 3). Ornamentiken på bukkanten består av runt kärlet löpande horisontella linjer och band med skravering av snedställda linjer. Denna dekor brytes av vertikala band eller fält av samma ornament. Även den bandformade hanken har linjeornament och är profilerad med två djupa fåror. Godset är tämligen fint med slät yta och av närmast grå färg. Kärlets höjd är 11,5 cm och mynningsdiametern 12–12,5 cm. Detta lerkärl är nästan identiskt med en skål från den rikt utrustade grav 2 på Gårdlösa gravfältet.²

Det andra lerkärllet är högre än skålen men även det av dubbelkonisk form (Fig. 4). Det kan närmast klassificeras som en kanna. Det

är emellertid fragmentariskt. Ornamentiken på skuldran är mycket lik den som finns på skålen, med horisontella band avbrutna av vertikala. Även godset är av ungefär samma kvalitet som skålens. Den utböjda mynningskanten är skadad men anger av allt att döma höjden, som är ca 19 cm.

De båda lerkärlen och anknytningen till Gårdlösa grav 2 ger en säker datering till förra delen av yngre romersk järnålder, 200-talet.

Skeletten har bestämts av Elisabeth Iregren. De var båda starkt skadade och inget av dem har kunnat bestämmas till kön. Individerna i graven har den beräknade åldern av lägst 35 år, medan den tillvaratagna individen från Allmänningen kan bestämmas som vuxen.

Betydelsen av järnåldersgraven på Simris nr 10 beror på dess samband med redan känd bebyggelse vid den nedre delen av Tommarpsån (Fig. 5).

Som redan framhållits är det ena lerkärllet en mycket god parallell till ett lerkärl från grav 2 i Gårdlösa. Det finns två möjligheter till detta nära samband. Den ena är att de två kärlen tillverkats på en av de båda fyndplatserna och att ett av dem kommit till ett relativt närliggande järnålderssamhälle. Den andra och kanske troligare möjligheten är att befolkningen på såväl Gårdlösa som Simris nr 10 haft lokal lerkärlsproduktion, men att kontakten mellan de båda samhällena varit så stor att samma former och samma ornamentik funnits på båda dessa platser. Liknande käriformer och ornamentik finns från gravfältet på Simris nr 2. Från grav 45 på det fältet kommer en skål som i fråga om form och ornament har likheter med den här diskuterade skålen från Simris nr 10, även om skraveringen är något annorlunda. Det är uppenbart att likartade ornament funnits och använts av lerkärlstillverkarna inom närliggande områden. Det finns dessutom liknande på andra fyndplatser i östra Skåne.

Betydelsen av komplexet från romersk

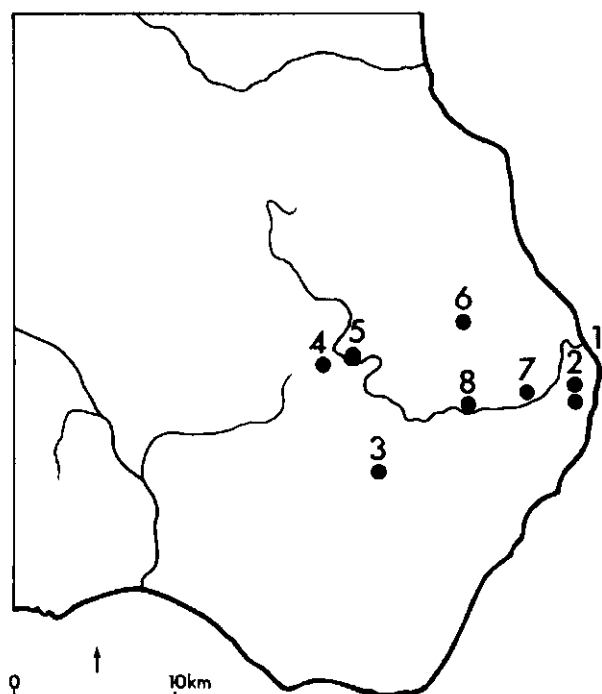

Fig. 5. Fyndplatser vid Tommarpsån: 1. Tommarpsån, 2. Simris, 3. Roeshög, 4. Smedstorp, 5. Gårdlösa, 6. Östra Vemmerlöv, 7. Järrestad, 8. Tommarp. Teckning av Christina Borstam.

järnålder på Simris nr 10 beror också på att det från denna fyndplats kommit ett svärd som kan dateras till romersk järnålder. Det har uppenbarligen funnits en vapengrav på gravfältet. Svärdet ingår nu i samlingarna i Österlens museum i Simrishamn³ där det anges att fyndplatsen är Olofs hög på Simris nr 10. I Lönnbergs inventering betecknas det som ett järnsvärd med bronsknopp.

I samband med utgrävningen 1962 inlånades svärdet till Historiska museet för fotografering. Vid konserveringen visade det sig att den kraftigt profilerade knoppen är av silver (Fig. 6–7). Svärdet, vars klinga är starkt skadad så att den ursprungliga längden inte kan bestämmas, är en god parallell till förnåma svärd från yngre romersk järnålder kända bl.a. från de danska mossfynden och från gravar på Bornholm.⁴ Den nuvarande längden på svärdet är 45,8 cm.

Uppgiften att det kommer från Olofs hög

är tveksam, eftersom denna hög med hänsyn till fynd som iakttagits i den skadade profilen torde kunna bestämmas som en anläggning från bronsåldern. Förklaringen till uppgiften att svärdet kommit från denna hög kan antingen vara att det kommit från en sekundärgrav i högen eller att det kommit från en grav i högens närhet. Under alla förhållanden visar svärdet att gravfältet använts inte bara för enklare gravar med lerkärl utan även för vapengravar.

Vapengraven från Simris nr 10 tillhör den vapenbärande överklass som finns på olika fyndplatser vid Tommarpsåns nedre lopp (Fig. 5). Den rikaste fyndplatsen är Simris nr 2 med flera gravar med vapen från såväl äldre som yngre romersk järnålder. Dessa gravar innehåller vapenutrustningar som visar samband med gravfynd på Bornholm, Öland och Gotland, med gravar inom västdanska området samt med material från de stora danska

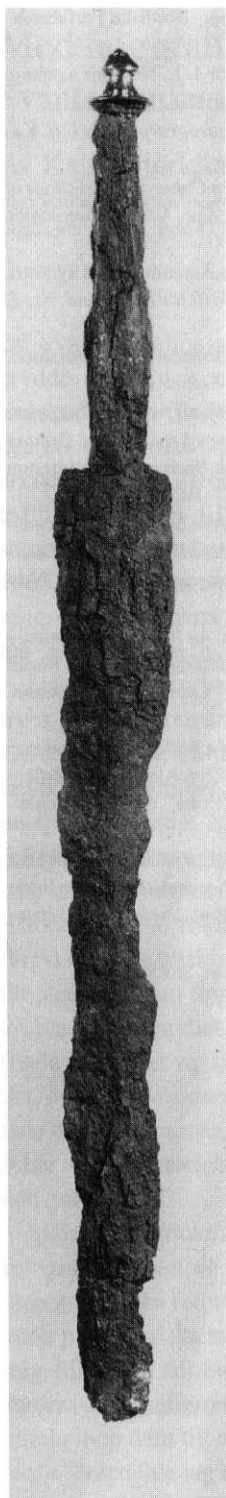

Fig. 6. Svärd från Simris nr 10. Nuvarande längd 45,8 cm. Foto Bertil Centervall.

Fig. 7. Detalj av svärdet fig. 6.

mossfynden och från Skedemosse på Öland. Bronskärl såsom kastruller och spannar tillverkade inom det romerska riket förekommer i dessa gravar.⁵ Utom Simrisgravfältet kan man nämna en grav från Roeshög. Hammenhög nr 35, Hammenhög socken^{6, 7} och en annan från Östra Vemmerlöv nr 12, Östra Vemmerlöv socken (Vemmerlövstorp)^{8, 9}. Denna sistnämnda grav jämte en från Simris har kastruller med fabrikationsstämplar.¹⁰

Från dessa gravar kommer alltså fynd av mycket hög klass, som visar kontakt inte bara med närliggande skandinaviska områden utan också med fyndmaterial på kontinenten.¹¹ Andra rika fyndplatser vid Tommarpsåns nedre lopp har undersökts i Gårdlösa och i Smedstorp, båda i Smedstorps socken.¹²

Denna överklass i äldre järnålder, som är vapenbärande och i sin ägo har värdefulla importföremål, har sannolikt haft en maktställning i samhället. Man kan antaga att de

bevakat Tommarpsån, en betydelsefull kommunikationsled.¹³ Kommunikationsledens betydelse har bestått även i yngre järnålder. Det finns flera boplatser som visar detta såsom Gårdlösa boplatserna med ett rikt material samt en viktig boplatz vid Järrestad, där undersökningarna ännu så länge är begränsade. Viarp på andra sidan ån är känt för ett stort fyndmaterial från järnåldern.¹⁴ Man kan slutligen erinra om att Tommarp senare under medeltid blev en stadsbildning med myntverk.

Noter

- ¹ Stjernquist 1955.
- ² Stjernquist 1976; 1993.
- ³ ÖM 3509.
- ⁴ Klindt-Jensen 1978.
- ⁵ Hansen 1987.
- ⁶ SHM 2791.
- ⁷ Stjernquist 1955.
- ⁸ SHM 8722.
- ⁹ Hildebrand 1890.
- ¹⁰ Stjernquist 1977.
- ¹¹ Stjernquist 1996.
- ¹² Stjernquist 1990; 1993.
- ¹³ Stjernquist 1997.
- ¹⁴ Stjernquist 1968.

Referenser

Hansen, U. Lund. 1987. *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich*

und dem freien Germanien. Nordiske Fortidsminder. København.

Hildebrand, H. 1890. Inspektor J. L. Nilssons samling. *Månadsblader.* Stockholm 1892.

Klindt-Jensen, O. 1978. *Slusegårdgravpladsen I-II.* København.

Stjernquist, B. 1955. *Simris. On Cultural Connections of Scania in the Roman Iron Age.* Acta Archaeologica Lundensia 4: 2.

Stjernquist, B. 1968. En fornsakssamling från sydöstra Skåne. *Ale. Historisk tidskrift för Skåneland.* Nr. 1. 1968.

Stjernquist, B. 1976. Järnåldersbönder på Gårdlösaåsen. *Tomelilla Hembygds-krets Årsbok 1975.*

Stjernquist, B. 1977. *Roman Objects from the Equipment of a Scandinavian Warrior of the Second Century A.D.* Scripta Minora Regiæ Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis 1977-1978: 5. Lund.

Stjernquist, B. 1990. An Iron Age Settlement at Smedstorp in South-East Scania. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1989-1990.* New Series vol. 8.

Stjernquist, B. 1993. *Gårdlösa. An Iron Age Community in its Natural and Social Setting II-III.* Acta Regiæ Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis. LXXX-LXXXI.

Stjernquist, B. 1996. Graves as a Reflection of Tradition and Change in the Roman Iron Age. *Roman Reflections in Scandinavia.* "L'Erma" di Bretschneider. Roma.

Stjernquist, B. 1997. The Warrior Elite of South-East Scania in the Roman Iron Age and its Function in the Social and Political Structure. *Studien zur Sachenforschung,* in press.

SHM Statens historiska museum, Stockholm.

Med noggrannhet och omsorg

Svante Thulins schablonmålningar i Lunds domkyrka 1880–1958

Av Kajsa Bjurklint

Institutionen för konstvetenskap,
Lunds universitet, Box 117, 22100 Lund

Då Svante Thulins schablonmålningar som prydde murar och valv i Lunds domkyrka knackades bort för 40 år sedan, förverkligades ett länge närt önskemål för domkyrkoarkitekten Eiler Græbe. Arbetet med att ta bort målningarna och frilägga den ljusa sandstensmuren pågick mellan åren 1954 och 1963. Restaureringen stod under Græbes ledning, och det är hans förtjänst att domkyrkan har sin nuvarande mycket tilltalande interiör.

Idag gör domkyrkans inre ett helt annat intryck på besökaren än det gjorde mellan åren 1893 och 1954, då målningarna fortfarande fanns i kyrkorummet. Domkyrkans interiör är nu ljus och luftig. Murarnas ljusa sandsten reflekterar det svagt rosafärgade dagsljuset, som kommer in genom sidoskeppens och kleristoriemurarnas rökfärgade glasfönster. Den färgskimrande absidmosaiken är en av de få färgaccenter som finns i det nästintill monokroma kyrkorummet. Under 1900-talets två första decennier var färgförhållandet i kyrkan det motsatta. Absiden var osmyckad och blottade den ljusa muren, medan valv, fönsternischer och kleristoriets väggar strålade av färg och guld.

Målningarna dokumenterades med hjälp av fotografier innan de togs bort. Då jag gick igenom det rika fotomaterialet, som finns bevarat på Historiska museet i Lund, kände jag mig förflyttad till en annan tid. Genom att studera fotografierna noggrant och försöka pussla ihop dem till en sammanhängande interiör föreställde jag mig hur domkyrkans interiör tett sig före 1950-talet. I mittskeppets

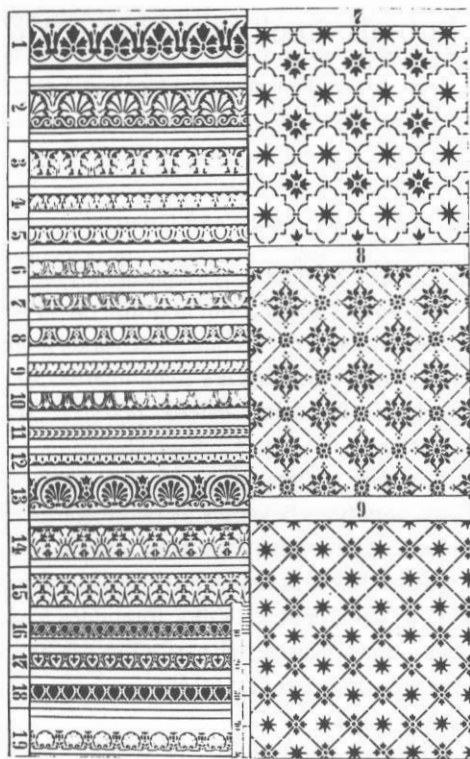
valvkappor slingrade nyromanska ornament runt gotiska passfält, som utgjorde ramar för scener ur Jesu liv. Tillkomsttidens anda fanns inneboende i de färgrika målningarna, som speglade 1800-talets estetik och religiösa atmosfär.

När man studerar fotografierna och de få rester som finns bevarade av målningarna på museet, undrar man vem som utförde målningarna. Hur gick det egentligen till när domkyrkan dekorerades? Vilka förebilder hade dekorationsmålarna, och varför fick målningarna sitta uppe i endast 60 år?

Domkyrkan dekorerades i medeltidsstil

Helgo Zettersvalls restaurering av Lunds domkyrka under 1860- och 1870-talen led mot sitt slut år 1880. Zettersvall hade räddat domkyrkan från hotande förfall och givit den en välproportionerad romansk form. Kyrkan hade restaurerats efter tidens rådande normativa restaureringsmetod. Metoden innebar att byggnaden skulle återställas till sitt ursprungsskick eller ett tänkt sådant. Mellanliggande perioders spår hade rensats bort från byggnaden, och en medeltidskyrka i 1800-talstappning hade stigit fram. För att domkyrkan skulle motsvara en medeltidskyrka även interiört skulle den målas invändigt.

Zettersvall hade under en studieresa år 1863 hämtat inspiration från kyrkor som restaurerats i medeltidsstil nere på kontinenten. Kyrkorna var invändigt dekorerade med 1800-talsmålningar i stilar som motsvarade byggnadernas formspråk i övrigt. Flera likheter

Utdrag ur mönsterbok för dekorationsmålning från slutet av 1800-talet.

finns, både exteriört och interiört, mellan Zettersvalls domkyrka i Lund och domerna han besökte i Tyskland och Italien.

Det är intressant att jämföra bevarade kyrkomålningar från medeltiden med 1800-talets historiserande målningar, som hade medeltiden som förebild. Målningarna ger uttryck för helt olika sinnelag, där de religiösa uttrycken är vitt skilda. Medeltidsmålningarna har en inneboende värdighet och en stark religiös laddning. De är representativa och kan vara skrämmande, till skillnad från 1800-talsmålningarna som uttrycker en sentimentalitet som var främmande för medeltiden. Kristus framställdes med mild vekhet under 1800-talet. Han var den sköne gudasonen och visa-

des aldrig upp som plågad eller med förvridna anletsdrag.

Restaureringsarkitekterna menade att om medeltidsmästaren haft tillgång till samma material och teknik som fanns att tillgå under 1800-talet, skulle byggnadsresultaten och dekorationsmålningarna ha blivit desamma under medeltiden som de blev på 1800-talet. För stilrestauratorerna var det en självklarhet att interiörerna dekorerades med hjälp av schablonmålning. Med hjälp av schabloner kunde målarna skapa knivskarpa konturer. De distinkta ornamenten tillfredställde 1800-talets behov av prydighet och ordning. Lyxen som de schablonmålade interiörerna visade upp berättade för betraktaren om den framgång som skapats genom 1800-talets rationella och disciplinerade tillvaro.

Måleriet utfördes ofta i oljefärg på ett jämnt underlag, eftersom släta, hårda och blanka ytor tilltalade tidens smak. Exakthet och perfektion blev ett måste, man lämnade ingenting åt slumpen.

Att domkyrkans interiör dekorerades i medeltidsmönster och med sentimentala, nästan triviala, bibliska figurmotiv var alltså en följd av tidens estetiska ideal och av gällande restaureringsprincip.

Vem utförde arbetet?

»den man som jag under 10 à 12 års tid preparerat för hvalfdekoreringen nu står färdig för sin af mig tilldelade mission och att han måste användas här nu eller möjligen gå förlorad för D:kyrkan, i hvilket fall detta arbete antagligen blef ogjordt, ty inom hela norden finner jag nu ingen målare som kan ersätta Herr Thulin, beträffande talang och gedigna kunskaper i medeltidens målningsdekoration.»

Orden är Zettersvalls då han på våren 1880 försöker övertyga domkyrkorådet i Lund om att dekorationsmålaren Svante Thulin, som tidigare samarbetat med honom, var rätt man att utföra dekorationsarbetet i domkyrkan. Ett

I mittskeppets valvkappor skildrades Jesu liv från födelsen till himmelfärden. Ornamentiken kring figurscenerna varierade från valv till valv. Inget av ornamenten förekommer mer än en gång.

par ledamöter av rådet motsatte sig förslaget på målare och menade att det säkert fanns fler än Thulin som var kompetenta att utföra målningarna i domkyrkan. Zettervall stod på sig, och på hösten 1880 var målningsarbetet i det södra transeptvalvet färdigt.

Först år 1893 lämnade Thulin och hans medhjälpare domkyrkan. I tretton år hade träställningarna som målarna arbetade från högt uppe i valven flyttats runt i kyrkans inre. Enligt det kontrakt som upprättades mellan Svante Thulin och domkyrkorådet den 1 april 1880 skulle domkyrkan endast vara ansvarig för träställningarna. Thulin skulle komponera motiven och utföra schabloner och kartonger som målarna kunde arbeta efter. Domkyrkorådet anslag en summa pengar till Thulin. Med dessa medel skulle han se till att färg och måleriutensilier fanns på plats i kyrkan samt att dekorationsmålare hyrdes in och avlönades. Själva måleriarbetet utfördes huvudsakligen av dekorationsmålaren P. O. Bååth och hans verkstad. Under bråda perioder hyrdes även andra dekorationsmålare med verkstäder i Lund in, som till exempel G. Johansson, Otto Malmberg och Ivar Petersson. Thulin höll inte själv i penseln, han fungerade som entreprenör.

Svante Theodor Thulin

För de allra flesta är dekorationsmålaren Svante Thulin lika okänd som arkitekten Helgo Zettervall är välkänd. Thulin var en mycket produktiv dekorationsmålare och samarbetade ofta med Zettervall. Hans samlade produktion omfattar allt från privatvillor till kyrkor. Av Thulins arbeten är det valvmålningarna i domkyrkan som fått mest beröm i litteraturen. Då målningarna var färdiga år 1893, mottog Thulin av Oscar den II medaljen Litteris et Artibus för det fullbordade verket.

Svante Theodor Thulin föddes den 15 mars år 1837 på Strömfors pappersbruk i Stoby

socken. Modern hette Elisabeth Thulin, född Melin. Svante Thulin började sin yrkesbana som snickarlärling år 1851 hos fadern Jöns Thulin. Svante var då 14 år och bodde med sin familj i Kristianstad sedan ett år tillbaka.

Svante Thulin fick sitt gesällbrev i snickeri år 1856. Samma år bestämde han sig för att byta hantverksinriktning och tog plats som lärling hos målarmästaren Johan Lönnblad. Tre år senare avlade han gesällprov i dekorationsmåleri.

Vanligt för tiden var att gesällerna gav sig av utomlands för att studera och praktisera sitt hantverk. Svante reste till Tyskland för att studera dekorationsmåleri och för att tillbringa de första månaderna av år 1861 hos dekorationsmålaren C. J. Falchner i Leipzig. Årets resterande månader arbetade han hos dekorationsmålaren A. W. Bilchotz. Thulin medverkade i ett flertal måleriarbeten och företog kortare resor till Lübeck och Dresden. Under en längre resa besökte han Bryssel, Amsterdam, Hamburg, Frankfurt och Berlin.

År 1865, året efter hemkomsten till Sverige, etablerade sig Thulin som dekorationsmålare i Kristianstad tillsammans med kompanjonen Anders Ericsson. Firman fick namnet Thulin & Ericsson. Under året gifte sig Svante Thulin med Kerstin Nilsson. Tre år senare fick paret sonen Emil Julius. År 1874 gav sig Thulin åter ut i Europa. Han besökte Rom och besåg bland annat Vatikanens pinakotek, Sixtinska kapellet och Clementinska galleriet.

Thulin stannade i Kristianstad till år 1876, då han etablerade egen firma i Lund. I Lund bosatte sig Svante, Kerstin och Emil samt Svantes bror, konstnären Johan Edvard Augustin, vid hörnet av Bredgatan och Norra Vallgatan. Då Allhelgonakyrkan skulle byggas, köpte Lunds stad eller kyrkorådet den gård som familjen Thulin bodde på. Thulins flyttade upp till Bryggeribolagets tomt i norra Lund. I bryggeriets hus, där man bodde på

andra våningen, dog Svantes bror Johan av lungsot.

År 1889 köpte familjen Zickermanska gården på Bredgatan 1 i Lund. Även verkstaden flyttades från bryggeriet till Bredgatan. Under tiden som arbetet var i gång i domkyrkan flyttade Thulin sin verkstad ett par gånger. Han utförde även ett flertal andra stora arbeten vid sidan av domkyrkomålningarna, som till exempel Lunds Universitetshus, Allhelgonakyrkan i Lund, Trelleborgs kyrka, Palais d'Ask i Lund, Sofia-Albertina kyrka i Landskrona och Bernadottska gravkoret i Riddarholmskyrkan. Det var inte konstigt att domkyrkomålningarna drog ut på tiden.

På Bredgatan bodde Svante och Kerstin kvar till sin död. Svante gick bort år 1918, och genom bouppteckningen som upprättades efter honom förstår man att han med åren blivit en relativt välbärgad man. Paret Thulin ligger begravt på Norra kyrkogården i Lund vid sidan av brodern Johan.

Fördyrande figurmålning

Svante Thulin var 43 år när han fick i uppdrag av Zettervall och domkyrkorådet att dekorera Lunds domkyrka invändigt. Det måste ha varit en ära att bli tillfrågad att dekorera den nyrestaurerade domen i Lund, ett arbete som Thulin naturligtvis inte tackade nej till. Efter det att kontraktet hade upprättats på våren 1880, satte Thulin genast igång med att utföra schabloner och kartonger som målarna skulle arbeta efter. Det södra transeptvalvet var, som nämnts, färdigdekorerat redan samma höst. Budgeterad kostnad för valvet var 2500 kronor. Materialkostnaden för valvet uppgick till 903 kronor och sina assistenter betalade Thulin sammanlagt 1706 kronor. I en skrivelse till domkyrkorådet i juli år 1881 önskade Thulin få förhöjt arvode. Anledningen var att kontraktet som Thulin upprättat i april år 1880 angående målerierna ej upptog något figurmåleri. Figurmåleriet i det södra transept-

valvet hade tydligen fördyrat och försinkat arbetet och Thulin önskade kompensation för detta. Han menade att »det först under arbetets utförande blifvit fullt klart i hvilken utsträckning figurmålning erfordrades.» Rådet beslutade att höja arvudet till 3500 kronor per valv och för de redan utförda målningarna kompenenserades Thulin med 1000 kronor retroaktivt.

Att figurmåleriet drog ut på tiden förstår man om man tänker på det stora antal bibliska personer som presenterades i mittskeppets bildsvit samt på figurernas enorma storlek. Figuren hade en plastisk utformning. Detta kan bero på att de har haft en skulptur eller skisser till en skulptur som förebild. Thulins Kristusfigur är lik Thorvaldsens skisser för Vor Frue Kirkes Kristusstaty. Thulin använde Thorvaldsens skisser som förlagor till de figurmålningar som han utförde i Hoby kyrka år 1883. Det ligger därför nära till hands att anta att dessa skisser fungerade som förebilder även till målningarna i domkyrkan.

Ornamenten skars till efter förlagor som fanns i särskilda mönsterböcker och i planschverk.

»med noggrannhet och omsorg»

I kontraktet som upprättades år 1880 kan man läsa att Thulin förband sig att »utförandet skall egnas tillbörlig noggrannhet och omsorg, hvarjemte det hela skall utarbetas i överenstämmelse med den äldre medeltidens målningar.»

Efter det att Thulin komponerat motiven och utfört kartongerna och schablonerna hemma i verkstaden, fraktade man ner dem till domkyrkan där de skulle fästas högt uppe i kyrkans valv. Innan själva målningsarbetet kunde påbörjas på valvkappor och murar, slipades ojämnheter bort i cementputsen med hjälp av sandpapper. Före grundmålningen impregnerades cementen med olja och terpentin. Grundmålningen utfördes i gråblå färg

i vilken man blandat vax. När grunderingen torkat fäste man arken, som Thulin utfört de figurliga motiven på, mot ytan som skulle dekoreras. Thulin hade perforerat huvudlinjerna i teckningarna och då pulvriserat kol stöpplades mot teckningarna gick kolet igenom hålen och avbildade linjerna i form av punkter på underlaget. Tekniken kallas för punsning. När själva punsningen var färdig, togs arken med motiven bort och linjer i olika färger drogs upp. Det punsade motivet angav endast huvudlinjerna för målarna. Detaljer och fördrivningar utfördes efterhand i oljefärg. Att man valde att utföra målningarna i olja berodde förmodligen på att oljefärg har lång torktid, vilket innebar att målarna kunde arbeta länge med varje motiv.

Motiven i bildsviten var för stora och för oregelbundna för att utföras i schablonteknik. Däremot användes ett flertal olika schabloner till den omfattande mönsterornamentik som omgav valvkappornas passfält och prydde kleristorieväggarna och fönsternischer. Schablonerna bestod av schellackerat papper. I valvkapporna användes varje schablon två gånger. När ena hälften av kappan var målad vändes schablonerna, och målarna förfor på samma sätt med valvkappans andra hälft. Till bårderna användes mindre schabloner. Här fäste och stöplade man schablonen mot underlaget; sedan flyttade man fram den en schablonbredd och fäste och stöplade den på nytt tills bården var färdig. Med en pensel med tvärt avhuggna borst stöplade målarna färg genom schablonens hål. Det slutliga arbetet med målningarna var förgyllningen. Smala remsor av tunt bladguld lades på de ställen som skulle förgyllas med hjälp av en så kallad »läggare».

Domkyrkans interiör år 1886

Arbetet med målningarna var mycket krävande och tidsödande, och det framskred i långsam takt. Både Zettervall och domkyrko-

rådet var irriterade på Thulins saktfärdighet. År 1886 besökte professor Julius Kronberg domkyrkan. Han hade ombetts att utföra absidmålningen. Målningsarbetet hade vid det här laget varit igång i sex år, och Kronberg kunde se det södra transeptet och de fyra västligaste valven i mittskeppet färdigdekorerade. Sidoskeppen, absiden, mittskeppets åtta arkadfält, mittkvadratens, det norra transeptets och korets valv visade fortfarande upp den grå cementputsen.

Absidens utsmyckning

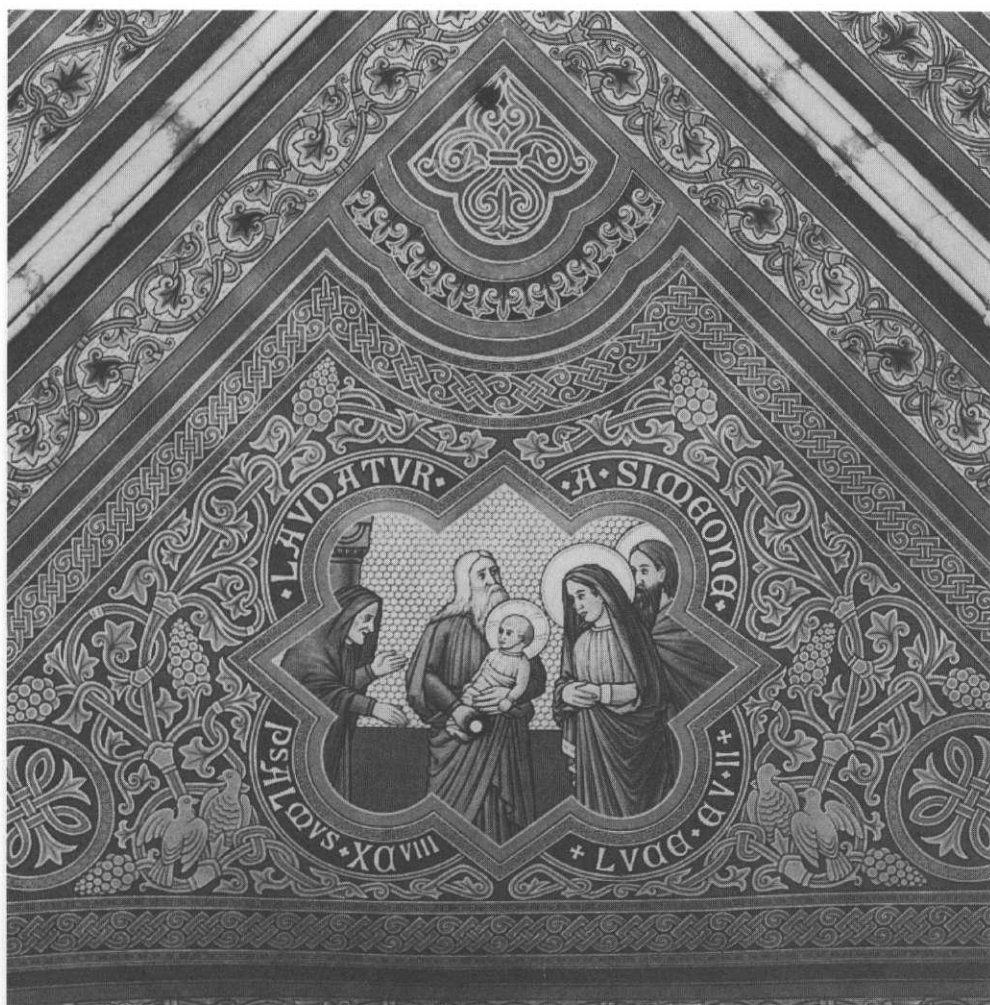
Professor Kronberg ansåg att målningarna var mästertligt utförda och menade att Thulin var den som borde dekorera absiden, vilket resulterade i att domkyrkorådet gav Thulin i uppdrag att utarbeta en skiss till absidmålningen och komma med ett kostnadsförslag. Zettervall, som ändrat uppfattning rörande Thulins kompetens, var minst sagt irriterad på domkyrkorådet som tvunget ville att Thulin skulle utföra absidmålningen.

I domkyrkorådets arkiv finns Thulins skiss till absidmålning bevarad. Den är daterad så sent som 1895 och föreställer Kristus sittandes på en regnbåge från vilken paradiset's fyra floder strömmar. Petrus och Paulus står på var sin sida om Jesus och flankeras av två palmer. Bakgrunden är i guld och övriga färger är klara och relativt ljusa.

Att Thulins målning aldrig kom till utförande skall vi nog vara tacksamma för. Om den gjort det hade Joachim Skovgaards vackra mosaik, som föreställer Yttersta domen och som pryder absiden sedan år 1927, inte kommit på plats.

De thulinska målningarnas karaktär

Absidens mosaik och valvens oljemålning samsades alltså sida vid sida från slutet av 1920-talet och fram till 1950-talet. Kyrkans interiör hade en helt annan karaktär än den har idag och var förmodligen ganska mörk. Hela

Detalj från mittskeppet. Måleriet drog ut på tiden som följde av de många bibliska figurerna samt deras enorma storlek. Figurerna omslöts av passformer och inramades av texter på latin. Runt passfälten fanns bårder och ornamentik i form av vinrankor, druvklasar m.m.

färgskalan fanns representerad i kyrkan. I valven fanns de thulinska målningarna och i fönstren satt färgat glas. De murytor som inte var målade bestod av jämn, grå cement. Interiören var ombonad samtidigt som allt var perfekt in i minsta detalj.

Målningarna följde besökaren överallt förutom i kryptan. Från mittskeppets valvkappor blickade de bibliska figurerna ner högt från ovan. I den västligaste valvkappan skildrades

bebådelsen och i den östligaste, framme i koret, Jesu himmelsfärd. De bibliska motiven omslöts, som nämnts, av passformer och inramades av texter på latin. Texterna berättade om motivet som de ramade in och var någonsans i bibeln de skildrade händelserna fanns. Kring passfälten fanns bårder och slingrande ornamentik som föreställde vinrankor, flätor, palmetter och dylikt.

I sidoskeppen, som är lägre än mittskeppet,

kom man målningarna närmare. Här kunde man läsa de latinska inskriptionerna som berättade om Jesu stamtavla från Adam till Maria och Josef. Valvkapporna hade samma slingrande ornamentik som den som omgav mittskeppets figurmotiv.

Att arbetet i domkyrkan tog så lång tid är inte konstigt med tanke på de ytor som skulle dekoreras. Vid en första anblick uppvisar målningarna likhet och enhetlighet. Studerar man målningarna i detalj ser man att alla valvkappor, murar och fönsternischer har blivit dekorerade med hjälp av olika schablonmönster. Ornamenten i bårder och lister är otaliga, och varje ornament förekommer aldrig mer än på ett ställe. Man häpnar över mönsterpassningen och variationsrikedomen i motiven. Det hade förmodligen varit lättare att utföra målningen på fri hand, men tiden krävde, som redan framhållits, schablonmålning.

Schablonmåleriet förpassas till hyreshusens trappuppgångar

Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet började man att ifrågasätta 1800-talets inredningsideal. Perfektion och exakthet blev omodernt. Symmetri och »överlastade» interiörer var inget för den moderna sekelskiftsmänniskan. Nu förespråkades en böljande, asymmetrisk framställning med motiv ur den inhemska floran.

En allt starkare opinion växte fram mot stilrestaureringarna. Man började kräva att hängsyn skulle tas till alla tidsåldrar som lämnat spår i byggnaderna. Denna syn blev efterhand alltmer gällande vid restaureringar, och man var noga med att alla epoker som funnits representerade i en byggnad skulle visas, utom 1800-talet och samtiden.

Det var framförallt med funktionalismens genombrott under 1930-talet som 1800-talets stilar dömdes ut, och det var nu som schablonmåleriet förpassades till hyreshusens trappuppgångar.

1950-talets restaureringssyn

Den negativa synen på 1800-talet fanns kvar vid 1900-talets mitt, men synen på samtiden var förändrad. 1950-talet förespråkade en omgestaltning, som gjorde byggnaderna praktiskt användbara och estetiskt tilltalande för samtidens människor. De estetiska synpunkterna var ofta avgörande vid restaureringar kring seklets mitt.

Framtids- och utvecklingsoptimismen var nu stark. Tiden präglades av materiell expansion, rationalism och teknisk utveckling. Inom arkitekturen strävade man efter att använda det ideala materialet för varje form. Man ville inte att arkitekturen skulle skapa illusion, utan man sökte efter arkitekturens egna uttrycksformer. Äkthet, lätthet och luftighet blev väsentligt. Kravet på materialets äkthet blev dominerande och stod i motsatsförhållande till 1800-talets positiva inställning till konstgjorda material.

Eiler Græbes syn på restaurering

Eiler Græbe föddes den 23 juli 1892 i Köpenhamn, där han under sina ungdomsår studerade till arkitekt vid konstakademien. Som arkitekt har han bland annat utfört ett flertal kyrkorestaureringar i Skåne och Blekinge. Græbe arbetade som domkyrkoarkitekt i Lund mellan åren 1944 och 1969.

Som arkitekt och restaureringsarkitekt var Græbe naturligtvis insatt i och påverkad av restaureringsdebatten vid tiden för omdaning av domkyrkans inre. Han ansåg själv att hans egen generation kritiklöst, av försiktighetsskäl, velat bevara allt. Förevändningen för detta förfarande var, menade Græbe, att smaken växlar och att tiden utplånar fel. Græbe var inte positivt inställd till denna ståndpunkt, som han ansåg ibland drevs alldeles för långt, utan menade att:

»Man bör icke beröva sig rätten att skilja mellan god och dålig konst och av bristande mod på förhand utesluta varje form av initiativ och

Mittskeppets vägg dekorerades med hjälp av schabloner av olika utformning. Bården nedanför fönstret löpte längs hela byggnaden.

handling. Som ett genomgående drag kvarstår det faktum, att resultatbestående värde beror på uppgiftens konstnärliga lösning, men för att den skall bli fullt tillfredställande fordras dessutom hos den skapande konstnären en bakgrund av historisk kunskap och känsla för det förgångna.»

Eiler Græbe får sägas vara en god representant för sin samtids syn på monumentvård. Hans restaureringsverksamhet måste ses mot bakgrund av det samhälle han växte upp i – ett samhälle i vilket byggnadsvården var restriktiv, samtidigt som den nya arkitekturen var mycket modern. Det var i denna speciella atmosfär som en ny restaureringssyn skapades, en restaureringssyn som gick ut på att gammalt skulle förenas med nytt, tyvärr ofta på det äldres bekostnad. Tanken var att byggnadens historiska värde skulle samspeja med ett modernt arkitektoniskt formspråk, där de konstnärliga värdena gavs företräde framför de historiska. I Sverige representerades dessa idéer bäst av arkitekten och konsthistorikern Erik Lundberg. Man kan förmoda att Græbe var påverkad av Lundberg, då denne var efterkrigstidens mest inflytelserika restaureringsarkitekt i Sverige.

»att utan störande smådetaljer betona rummets monumentala storhet»

Redan vid 1940-talets början konstaterades det att domkyrkans interiör var i stort behov av underhåll. Ett flertal synliga skador fanns i valvens målningar. Efter beslut i domkyrkorådet sattes det igång en utredning om skadornas art.

Græbe var tidigt på det klara med vad han ville med domkyrkans interiör och hur restaureringen skulle genomföras. Enligt Græbe var målsättningen med restaureringen att »utan störande smådetaljer betona rummets monumentala storhet». För domkyrkoarkitekten var de »störande smådetaljerna» framför allt de thulinska målningarna, som prydde

murar och valv. Græbe ansåg att dekoren var dyster, påträngande och småaktig.

Två olika förslag lades fram på hur Græbe kunde tänka sig interiören. I den ena hänvisades till domkyrkans krypta där väggarna var av sandsten. Græbe ansåg att:

»I kryptan har vi det mest fulländade rum som förebild, fritt från all billig utsmyckning... I detta levande material ha förmodligen högkyrkans valv ursprungligen framträtt.»

Vid en jämförelse mellan 1950-talets och 1800-talets restaureringssyn upptäcker man att de har mycket gemensamt. Det intressanta är att målet för restaureringsarkitekterna vid båda tidpunkterna var att så vitt möjligt återföra kyrkorna till vad de en gång varit. Tekniska och estetiska åsikter drevs sida vid sida i båda fallen. Att arkitektens skapande roll hade en framträdande plats har vi sett både vid Zettervalls och Græbes restaurering av Lunds domkyrka.

Eiler Græbe utförde ett flertal egna undersökningar under början av 1950-talet. Resultaten av dessa lades fram i de två skriftliga sammanställningarna *Allmänna synpunkter på inre reparation i Lunds domkyrka* och *Riktlinjer för reparation*. Græbe överlämnade sammanställningarna till Kungliga byggnadsstyrelsen tillsammans med en detaljbeskrivning med ritningar och en kostnadsberäkning under våren 1954. Efter det att byggnadsstyrelsen hört Domkapitlet i Lund och Riksantikvarieämbetet, godkände byggnadsstyrelsen den 15 december år 1954 restaureringsförslaget. Arbetstillstånd för restaureringen beviljades först år 1956, och det var då den totala restaureringen påbörjades. De sista av de thulinska målningarna knäckades bort den 15 oktober 1958.

För Græbe var interiörens ljusförhållanden viktiga. Valet av fönsterglas till domkyrkan var en av restaureringens avgörande punkter, enligt Græbe. De färgade 1800-talsglasen

Detalj av den thulinska målningen. Bilden togs på 1950-talet och visar hur oljefärgen, som anbringats direkt på putsen, släppt från sitt underlag.

togs bort och man satte upp nya. Utprovningsen av fönsterglasen pågick under lång tid. Slutligen bestämde sig Gräbe för relativt mörka, rökfärgade glas i en svagt rosa nyans. Den 1 september 1963 öppnades åter domkyrkan för allmänheten. Målningarna som dekorerat domkyrkan i 60 år var borta för alltid. För domkyrkans arkitekt, Eiler Gräbe, hade drömmen om att en dag få se »verkan av de gyllene murarna» gått i uppfyllelse.

Därför togs målningarna bort

Under 1800-talet väcktes ett nytt intresse för de historiska monumenten. Man insåg att om de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna skulle leva vidare var restaurering ett måste. Restaureringsarkitekter runt om i Europa förespråkade och anslöt sig till stilenhetlighetsprincipen. I Sverige var det framförallt arkitekten Helgo Zettervall som förde fram dessa åsikter och genomförde ett flertal restaureringar efter den normativa restaureringsmetoden. Den rena romanska stildräkt som Lunds domkyrkas exteriör har idag är en

följd av Zettervalls restaurering på 1860- och 1870-talen.

Restaureringen var inte helt slutförd förrän år 1893, då dekorationsarbetet av domkyrkans inre var klart. Målningarna komponerades av dekorationsmålaren Svante Thulin. Inhyrda målare utförde målningsarbetet med hjälp av schabloner. Målningstekniken var högsta mode och stämde väl in i tidens perfektionistiska och välorganiserade livsstil. Motiven utgjordes av en bildsvit ur Jesu liv och slingrande växt- och djuornamentik. Både ornamentiken och bilderna var hållna i medeltidsstil, och det är denna man refererar till då man beskriver målningarna. Figurerna är verklighetstroget framställda med en sentimentalitet typisk för 1800-talets religiösa bilder. Den prydliga framtoning som gestaltarna i de thulinska målningarna hade avspeglade 1800-talets strävan att vara kultiverad och välborstad. Kristustypen som utkristalliserades under århundradet är förkroppsligad i Thorvaldsens Kristus, och Thulins Kristus påminner mycket om denna staty.

Målningsarbetet i Lunds domkyrka avslutades i en tid då idealen som den thulinska utsmyckningen representerade började bli passé. Den nya tiden vände stilarkitekturen och dekorationsmåleriet ryggen. Symmetri och knivskarpa konturer, skapade med hjälp av bland annat schabloner, blev omodernt vid sekelskiftet. Man ifrågasatte även 1800-talets restaureringskonst och ansåg att många byggnadsminnen hade gått förlorade genom stilrestauratörernas hårda ingrepp.

Det finns fler orsaker till att de thulinska målningarna i Lunds domkyrka togs bort så snart efter sin tillkomst. En anledning var att materialen som använts ej var hållbara. Bakgrunden till restaureringen var den dåliga kondition domkyrkans interiör befann sig i vid mitten av 1900-talet. Den thulinska oljemålningen flagnade på ett flertal ställen och man var orolig för putsras. Målningarna hade kan-

ske gått att rädda genom omfattande konserveringsarbeten. Man kan också tänka sig att nya målningar kunde kompletterat eller ersatt de äldre och på så vis gjort Zettervalls kyrka rättvisa. Zettervalls tanke var trots allt en stilren medeltidskyrka, där interiör och exteriör skulle motsvara varandra.

Eiler Græbe som var domkyrkoarkitekt under 1950-talet var dock av annan åsikt och tog tillfället i akt att »rätta till» tidigare gestaltning. Hans ambition var densamma som Zettervalls varit 100 år tidigare, att återskapa den skepnad kyrkan ursprungligen framträtt i. Græbe ville ha en estetisk förbättring av interiören i Lunds domkyrka där de historiska kraven fick stryka på foten. Att rekonstruera de thulinska målningarna skulle innebära falskhet och osjälvständighet för restaureringsarkitekten.

En annan orsak till målningarnas borttagande var att målningarna kanske aldrig helt motsvarade förhoppningarna. Zettervall, som i början hade varit entusiastisk och drivande i dekorationsfrågan, tappade så småningom lusten då måleriarbetet drog ut på tiden och egentligen aldrig slutfördes helt. Dessutom visade sig Thulin inte vara någon större figurmålare.

Målningarna förtjänar att ses i sitt riktiga perspektiv med utgångspunkt både från tidens estetiska ideal och den särskilda konstmiljö som kyrkan är. För 1950-talet hade dock 1800-talet tyvärr inget egenvärde, och de thulinska målningarna kunde offras för en ny tids estetiska ideal.

Uppgifter och citat har hämtats från följande:

- Domkyrkorådets i Lund protokoll 1880-, 1890-, 1940-, 1950- och 1960-tal.
- Artikel ur Sydsvenska Dagbladet, *Då Lunds domkyrka förra gången målades*, 1927.
- Bebyggelsehistorisk tidskrift, *1950-talet*, nr 28 1994.
- Blomé, B., *Kyrkorestaureringar i teori och praxis*, Göteborg 1977.
- Brander-Johnsson, H., *Bild och fromhetsliv i 1800-talets Sverige*, Uppsala 1994.
- Engfors, C., *Femtiotalet; Arkitekturmuseets årsbok 1995*, Borås 1995.
- Fernlund, S., *Ett Herranom värdigt tempel; Kyrkorivningar och kyrkobyggen i 1800-talets Skåne*, Lund 1982.
- Fridell Anter, K. & Wannfors, H., *Så målade man; Svenskt byggnadsmåleri från senmedeltid till nutid*, Stockholm 1989.
- Græbe, E., *Lunds domkyrka genom tiderna och några synpunkter på framtiden*, Stockholm 1947.
- Græbe, E., *Lunds domkyrkas restaurering 1954–1963*, Lund 1963.
- Jørgensen, H., *Renoveringen av utsmyckningen i Bräkne-Hoby kyrka 1958–59*, stencilerad seminarieuppsats, Lund vårterminen 1991.
- Kåring, G., *När medeltidens sol gått ned; Debatten om byggnadsvård i England, Frankrike och Tyskland 1815–1914*, Stockholm 1992.
- Nobring, M., *Sju praktfulla rum; En studie i Svante Thulins dekorationsmåleri*, stencilerad seminarieuppsats, Lund höstterminen 1990.
- Rydén, T., *Domkyrkan i Lund*, Malmö 1995.
- Svensson, S. A., *Svenskt konstnärslexikon*, band V, Malmö 1967.
- Tuulse, A., *Restaureringsarkitekten*, Lund 1975.
- Zettervall, H., *Allmänna anvisningar rörande kyrkobyggnader*, Stockholm 1887.

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen har utgivit Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning (1868–1873), Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874–1880), Skånska samlingar (1894–1897) samt Historisk tidskrift för Skåneland (1901–1921).

1961 började föreningen utge ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Första året utkom ett häfte och 1962–1976 tre häften årligen. Fr.o.m. 1977 utkommer fyra häften årligen. 1990 inträdde landsarkivet i Lund som medutgivare. Tidskriften utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).

Brev och manus till redaktionen adresseras till arkivarie Bengt Danielson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 1996, 100 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, arkivarie Göran Larsson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medgives endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund, v.ordf., arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, sekr., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, v.sekr., arkivarie Göran Larsson, Lund, skattmästare, samt professor Hans Andersson, Lund, professor Björn Berglund, Lund, arkivarie Bengt Danielson, Lund, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, högskolelektor Gert Jeppsson, Lund, docent Hjärdís Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, docent Nils Lewan, Lund, länsmuseumschef Monika Minnhagen-Alvsten, Kristianstad, länsmuseumschef Bengt-Arne Person, Varberg, 1:e antikvarie Gunilla Erikson, Kulturen, docent Anders Salomonsson, Lund, docent Sten Skansjö, Lund, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägäl, Lund. Hederledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE, HALLAND OCH BLEKINGE
UTGES AV DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA
OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING
OCH LANDSARKIVET I LUND.

Innehåll

PER KARSTEN & BO KNARRSTRÖM Norra Skåne
– ett tidigmesolitiskt centrum

I

BERTA STJERNQUIST Järnåldersgravar på Simris Nr 10, Simris socken

II

KAJSA BJURKLINT Med noggrannhet och omsorg,
Thulins schablonmålningar i Lunds domkyrka 1880–1958

17

Vinjetten på framsidan återger det första tecknet – en f-run – i
runhandskriften av den medeltida Skånelagen, som var gällande i
Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm.